

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

Identificació de l'assignatura

Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Crèdits	1 de presencials (25 hores) 2 de no presencials (50 hores) 3 de totals (75 hores).
Grup	Grup 1, 2S (Campus Extens)
Període d'impartició	Segon semestre
Idioma d'impartició	Castellà

Professors

Professor/a	Horari d'atenció als alumnes					
	Hora d'inici	Hora de fi	Dia	Data d'inici	Data de fi	Despatx
Maria Jerònima Ferrer Ribot maria.ferrer-ribot@uib.es	13:00	14:00	Dimecres	07/09/2016	26/07/2017	A-107- Guillem Cifre

Contextualització

Aquesta assignatura, juntament amb *10908-Drets i polítiques d'atenció a la primera infància* i *10909-Serveis socioeducatius i experiències educatives innovadores a Europa*, s'inclou en el mòdul 3 titulat *Perspectives i intervenció des de l'àmbit social i educatiu*. El mòdul té com a finalitat analitzar la situació actual de la primera infància des dels contextos socials i educatius, revisar algunes polítiques de suport a la primera infància, comprendre la realitat de la temàtica, i proposar noves estratègies d'intervenció.

És així que l'àmbit social i comunitari es mostra a través de l'aproximació a l'anàlisi de diversos serveis i d'experiències educatives actuals que es desenvolupen a Europa tenint en compte la multidiversitat. També l'aprofundiment en el marc legislatiu i polític permet emmarcar quines són les perspectives i definir els eixos que cal tenir esment per dissenyar intervencions encaminades a vetllar per la protecció i la qualitat de vida de la primera infància a través del suport a les famílies.

Les investigacions actuals, principalment a l'àmbit europeu, treballen per identificar la naturalesa concreta i les característiques que ha de tenir el suport a les famílies. L'assignatura *Estratègies d'intervenció amb famílies en la primera infància* es centra en l'anàlisi dels contextos familiars, fonamental en els primers anys de vida dels infants, i en les característiques necessàries per a l'exercici de les funcions parentals. També s'analitza el rol del professional en el procés d'acompanyament i suport a les famílies i es revisen les principals línies de recerca actuals relacionades amb la temàtica.

Professorat: Dra. Maria Ferrer Ribot. Membre del Grup d'Investigació en Primera Infància (GIPI) de la UIB i del Grup de Recerca Infància, Tecnologia, Educació i Diversitat (GITED). Les línies principals de recerca que treballa estan relacionades amb el disseny, l'anàlisi i l'avaluació de programes de suport a famílies en la primera infància, així com amb les bones pràctiques i la innovació educativa a l'etapa d'Educació Infantil. Les publicacions i els projectes de recerca en els que participa estan relacionats amb aquestes temàtiques.

Requisits

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

Recomanables

Es recomana cursar contemporaniament les assignatures relacionades amb el treball interdisciplinari incloses en el mòdul 3: *Drets i polítiques d'atenció a la primera infància* i *Serveis socioeducatius i experiències educatives innovadores a Europa*

Competències

Específiques

- * CE1: Demostrar la capacitat de treballar en un equip interdisciplinari respectant la pluralitat de perspectives i el contrast d'opinions aportant idees que puguin optimitzar el propi treball..
- * CE4: Conèixer, adaptar, aplicar i avaluar programes o serveis per a l'atenció a la primera infància en contextos socioeducatius o socio-sanitaris.
- * CE6. Conèixer els últims avanços en investigació qualitativa i quantitativa en el camp de les ciències socials, en general, i més específicament de les investigacions més recents sobre aspectes relacionats en la primera infància des dels diferents àmbits (social, salut i educatiu)..

Genèriques

- * CG2: Realitzar una anàlisi crítica, avaluar i sintetitzar idees noves i complexes.
- * CG5: Integrar coneixements i formular judicis a partir d'una informació incompleta o limitada que inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a la primera infància..

Bàsiques

- * Podeu consultar les competències bàsiques que l'estudiant ha d'haver assolit en acabar el màster a l'adreça següent: http://estudis.uib.cat/master/comp_basiques/

Continguts

Continguts temàtics

1. El sistema familiar
  - * Anàlisi del sistema familiar: principal context socialitzador en la primera infància
  - * Les famílies i el cicle vital: el trànsit de les diverses etapes i el període crític de la primera infància
2. La parentalitat positiva: principis i implicacions
  - * Recomanacions i promoció de la parentalitat positiva. Característiques i principis
  - * El desenvolupament de les capacitats parentals en la primera infància
3. Els professionals i el treball amb les famílies: reptes actuals
  - * Rols i perfils dels professionals de la primera infància i les famílies

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

* Actituds i estratègies professionals en la relació amb les famílies durant la primera infància

Metodologia docent

A les sessions presencials es desenvoluparan els continguts a partir de: exposicions del professorat, debat de lectures, dinàmiques de grup i documents audiovisuals.

Durant les hores de treball personal, l'alumnat haurà de realitzar les activitats i exercicis inclosos en el pla de treball. Aquestes activitats inclouen: reflexions personals, comentaris de textos, lectura de llibres i estudi personal que complementaran els continguts introduïts en les classes presencials i treballats en les sessions de treball dirigit.

Volum de treball

El volum estimat a realitzar en el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'assignatura i per a cadascuna de les modalitats organitzatives queda reflectit de la següent manera:

Activitats de treball presencial

Modalitat	Nom	Tip. agr.	Descripció	Hores
Classes teòriques	Classes teòriques i sessió d'avaluació	Grup gran (G)	Exposició per introduir els continguts temàtics. Debats i reflexions en relació a les lectures de referència. Sessió d'avaluació final per el lliurament de treballs	17
Seminaris i tallers	Seminari interdisciplinar de mòdul	Grup mitjà 2 (X)	Seminari interdisciplinar de mòdul de l'àmbit socioeducatiu. Debat i reflexió en relació al seminari	2
Tutories ECTS	Tutories de treballs grupals	Grup petit (P)	Seguiment del procés d'elaboració dels treballs de l'assignatura i del treball interdisciplinar en petit grup	3
Tutories ECTS	Tutories individuals	Grup petit (P)	Seguiment individual del procés d'aprenentatge de l'alumne	3

A començament del semestre hi haurà a disposició dels estudiants el cronograma de l'assignatura a través de la plataforma UIBdigital. Aquest cronograma inclourà almenys les dates en què es faran les proves d'avaluació contínua i les dates de lliurament dels treballs. A més, el professor o la professora informará els estudiants si el pla de treball de l'assignatura es durà a terme a través del cronograma o per una altra via, inclosa la plataforma Campus Extens.

Activitats de treball no presencial

Modalitat	Nom	Descripció	Hores
Estudi i treball autònom individual	Anàlisi de documents i bibliografia	La lectura i reflexió sobre la documentació i bibliografia assenyalada i del material disponible al moodle així com les exposicions a les classes teòriques serviràn per a l'estudi de l'assignatura i la preparació del treball interdisciplinar i els individuals.	15

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

Modalitat	Nom	Descripció	Hores
Estudi i treball autònom en grup	Treball interdisciplinar del mòdul 3: Estudi de cas	L'objectiu d'aquest treball és adquirir una visió interdisciplinar en relació a dues temàtiques actuals que condicionen i determinen la qualitat de vida de la primera infància en el nostre context: l'anàlisi de la família i dels recursos i serveis disponibles. Per a l'elaboració del treball s'hauran de considerar els següents aspectes tot integrant els continguts desenvolupats a les matèries del mòdul: -Anàlisi del context familiar - Serveis i recursos de suport a les famílies -Indicadors de la resiliència familiar L'estudi de cas anirà adreçat a conèixer: - a- El context familiar: anàlisi del sistema familiar, característiques de la parentalitat, anàlisi del suport informal de la família... - b- Els serveis i recursos del barri/municipi que empra la família: descripció i característiques d'aquests recursos i serveis, usos que en fa la família i beneficis que li aporta... - c- Anàlisi dels indicadors de la resiliència familiar Per a l'elaboració del treball es realitzaran entrevistes, visites, qüestionaris, aplicació d'escala d'avaluació, etc. per tal d'obtenir la informació. La recollida de dades ha de partir de la fonamentació teòrica aportada des de les assignatures. Aquest treball es realitzarà en petit grup. L'extensió del treball és entre 25 i 35 pàgines.	25
Estudi i treball autònom individual o en grup	Anàlisi de sistemes familiars i del rol dels professionals	Relalització dels treballs individuals i grupals. Aquesta activitat es desenvoluparà a través de dues tasques diferenciades: 1- Anàlisi dels sistemes familiars. A partir de les lectures, les dinàmiques de grup i els debats realitzats a classe es realitzarà un treball d'aprofundiment i reflexió personal relacionant els principals conceptes tractats en el temari. 2- Anàlisi de les estratègies dels professionals en la relació amb les famílies. A partir de les lectures, vídeos, debats...es realitzarà una anàlisi en profunditat del rol, les actituds, habilitats i estratègies que empenen els professionals de suport a les famílies en la primera infància.	10

Riscs específics i mesures de protecció

Les activitats d'aprenentatge d'aquesta assignatura no comporten riscos específics per a la seguretat i salut dels alumnes i, per tant, no cal adoptar mesures de protecció especials.

Avaluació de l'aprenentatge dels estudiants

Les competències establertes a l'assignatura, seran valorades de manera global dins el mòdul 3 del Màster mitjançant l'aplicació d'una sèrie de procediments d'avaluació. A la taula del present apartat es descriu per a cada procediment d'avaluació, la tipologia (recuperable: R, no recuperable: NR), els criteris d'avaluació i el seu pes en la qualificació de l'assignatura.

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

L'alumne obtindrà una qualificació numèrica entre 0 i 10 per a cada activitat avaluativa, la qual serà ponderada segons el seu pes, a fi d'obtenir la qualificació global de l'assignatura. Per superar l'assignatura, l'alumne ha d'obtenir un mínim de 5 punts sobre 10 mitjançant la suma ponderada de totes les activitats realitzades.

Qualsevol actitud que obstaculitzi les dinàmiques d'aula podrà tenir repercussió en l'avaluació de l'alumnat.

Segons s'exposa al Reglament Acadèmic de la Universitat es penalitzaran les activitats fraudulentament durant el procés d'avaluació de l'assignatura, en particular la inclusió en un treball de fragments d'obres alienes presentats de tal manera que es facin passar com a propis de l'alumnat. Concórrer en un frau d'aquest tipus suposarà l'automàtica qualificació de "suspens" (0,0) a la convocatòria anual.

Classes teòriques i sessió d'avaluació

Modalitat	Classes teòriques
Tècnica	Altres procediments (no recuperable)
Descripció	Exposició per introduir els continguts temàtics. Debats i reflexions en relació a les lectures de referència. Sessió d'avaluació final per el lliurament de treballs
Criteris d'avaluació	Assistència i participació a les sessions del curs. Lectura i anàlisi de la documentació aportada. Debats i participació activa a partir de les lectures i les pràctiques realitzades * assistència i participació a les sessions del curs, mínim 80% * adequació de les preguntes i comentaris realitzats (argumentació de les idees, relació amb els continguts treballats, aportació d'idees i experiències professionals, plantejament de preguntes i qüestionaments que ajudin al grup a avançar)

Percentatge de la qualificació final: 15% amb qualificació mínima 5

Seminari interdisciplinari de mòdul

Modalitat	Seminaris i tallers
Tècnica	Informes o memòries de pràctiques (no recuperable)
Descripció	Seminari interdisciplinari de mòdul de l'àmbit socioeducatiu. Debat i reflexió en relació al seminari
Criteris d'avaluació	Assistència al seminari interdisciplinari del mòdul. Presentació d'un informe de reflexió individual en relació als continguts treballats al seminari.

Percentatge de la qualificació final: 5% amb qualificació mínima 5

Treball interdisciplinari del mòdul 3: Estudi de cas

Modalitat	Estudi i treball autònom en grup
Tècnica	Treballs i projectes (no recuperable)
Descripció	L'objectiu d'aquest treball és adquirir una visió interdisciplinari en relació a dues temàtiques actuals que condicionen i determinen la qualitat de vida de la primera infància en el nostre context: l'anàlisi de la família i dels recursos i serveis disponibles. Per a l'elaboració del treball s'hauran de considerar els següents aspectes tot integrant els continguts desenvolupats a les matèries del mòdul: -Anàlisi del context familiar - Serveis i recursos de suport a les famílies -Indicadors de la resiliència familiar L'estudi de cas anirà adreçat a conèixer: a- El context familiar: anàlisi del sistema familiar, característiques de la parentalitat, anàlisi del suport informal de la família... b- Els serveis i recursos del barri/municipi que empra la família: descripció i característiques d'aquests recursos i serveis, usos que en fa la família i beneficis que li aporta... c- Anàlisi dels indicadors de la resiliència familiar Per a l'elaboració del treball es realitzaran entrevistes, visites, qüestionaris, aplicació d'escales d'avaluació, etc. per tal d'obtenir la informació. La recollida de dades ha de partir de la fonamentació teòrica aportada des de les assignatures. Aquest treball es realitzarà en petit grup. L'extensió del treball és entre 25 i 35 pàgines.
Criteris d'avaluació	Es valorarà la qualitat de: * la consulta de les fonts bibliogràfiques, documentals i orals

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

- * l'aplicació dels continguts de les matèries en el desenvolupament de la temàtica
  - * l'elaboració i redacció del treball
  - * la reflexió i l'anàlisi crítica sobre l'estudi de cas
- L'extensió màxima del treball és entre 25-35 pàgines.

Es realitzarà una avaluació compartida entre les assignatures implicades: *Serveis socioeducatius i experiències innovadores a Europa, Estratègies d'intervenció en famílies i Drets i polítiques d'atenció a la primera infància*

Percentatge de la qualificació final: 40% amb qualificació mínima 5

Anàlisi de sistemes familiars i del rol dels professionals

Modalitat	Estudi i treball autònom individual o en grup
Tècnica	Treballs i projectes (recuperable)
Descripció	Relativització dels treballs individuals i grupals. Aquesta activitat es desenvoluparà a través de dues tasques diferenciades: 1- Anàlisi dels sistemes familiars. A partir de les lectures, les dinàmiques de grup i els debats realitzats a classe es realitzarà un treball d'aprofundiment i reflexió personal relacionant els principals conceptes tractats en el temari. 2- Anàlisi de les estratègies dels professionals en la relació amb les famílies. A partir de les lectures, vídeos, debats...es realitzarà una anàlisi en profunditat del rol, les actituds, habilitats i estratègies que empren els professionals de suport a les famílies en la primera infància.
Criteris d'avaluació	Es valorarà l'adequació de les respostes, la capacitat de síntesis i reflexió, la relació amb els continguts de l'assignatura, l'anàlisi i aprofundiment de les argumentacions, així com la presentació formal.

Percentatge de la qualificació final: 40% amb qualificació mínima 5

Recursos, bibliografia i documentació complementària

Bibliografia bàsica

Barudy, J. i Dantagnan, M. (2005). *Los buenos tratos a la infancia*. Barcelona: Gedisa. Cap. 5. (77-125)

Bibliografia complementària

- Barudy, J. (2005). *Guía de valoración de las competencias parentales a través de la observación participante*. Document no publicat.
- Beavers, W.R. i Hampson, R.B. (1995). *Familias exitosas. Evaluación, tratamiento e intervención*. Barcelona: Paidós.
- Belart, A. i Ferrer, M. (1998). *El ciclo de la vida: una visión sistémica de la familia*. Bilbao: Desclée de Brouwer. Col·lecció Serendipity.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Blanch, S. i Badia, G. (2015). *A criar fills se n'aprèn?. Una anàlisi de programes que enforteixen les capacitats parentals*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill
- Bowlby, J. (1989). *Una base segura. Aplicaciones clínicas de una teoría del apego*. Barcelona: Paidós.
- Brazelton, T.B. (1982). *Bebés y madres: el primer año de vida*. Buenos Aires: Emecé Editores.
- Brazelton, T.B. i Cramer, B.G. (1993). *La relación más temprana. Padres, bebé y el drama del apego inicial*. Barcelona: Paidós.
- Brazelton, T.B. i Greenspan, S. I. (2005). *Las necesidades básicas de la infancia*. Barcelona: Graò.
- Bronfenbrenner, U. (1987). *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós.
- Casas, F. (2002). *Políticas y servicios para la infancia en Europa*. A F. Casas i C. Gómez-Granell (comp.) *Infancia, familia y calidad de vida*. pàgs. 3-22. Barcelona: Instituto de Infancia y Mundo Urbano (CIIMU).
- Cunningham, C. i Davis, H. (1988). *Trabajar con los padres. Marcos de colaboración*. Madrid: Siglo XXI.

Any acadèmic	2016-17
Assignatura	10991 - Estratègies d'Intervenció amb Famílies a la Primera Infància
Grup	Grup 1, 2S
Guia docent	A
Idioma	Català

- Dowling, E. i Osborne, E. (1996). *Familia y escuela. Una aproximación conjunta y sistémica a los problemas infantiles*. Barcelona: Paidós.
- Estela, A. i Jubete, M. (1990). *Projecte Context-Infància*. Ajuntament de Barcelona. Fundació Bernard Van-Leer. Document no publicat.
- Ferrer, M. i Riera, M. A. (2003). Innovació i experimentació de serveis socio-educatius per a infants i famílies: els espais familiars. *Enginy*. Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears, núm.12-13, pàgs.49-56.
- Ferrer, M. i Riera, M.A. (2007). El rol i les intervencions dels professionals en programes socioeducatius per a famílies de risc. *Enginy*. Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears, núm.16-17, pàgs. 31-39.
- Flaquer, L. (2002). *Cambios en la estructura familiar*. A Casas, F. i Gómez, C. (comp.) *Infancia, familia y calidad de vida*, pàgs.48-6. Barcelona: Instituto de Infancia y Mundo Urbano (CIIMU).
- Flaquer, L., Olivar, E. i Gómez, A. (2004). Polítiques de suport a les famílies. *Guix d'Infantil*, núm. 20. pàgs.10-13.
- Gómez-Granell, C. (2002). *El observatorio de la infancia y la familia de Barcelona*. A Casas, F. i Gómez, C. (comp.) *Infancia, familia y calidad de vida*, pàgs. 32-47. Barcelona: Instituto de Infancia y Mundo Urbano (CIIMU).
- González, M.M. i Palacios, J. (1992). Interacció educativa adult-infant en l'àmbit familiar. Nivells d'anàlisi i nivells de significació. *Temps d'Educació*, 7, pàgs. 89-115.
- Gracia, E. i Musitu, G. (2003). Social isolation from communities and child maltreatment: a cross-cultural comparison. *Child abuse and neglect*, 27 (2), pàgs.153-168.
- Granell, E. (1986). Evaluation of high risk indices for preventive programs: A new challenge for behavioral assessment. *Evaluación Psicológica*, 2, (5), pàgs. 3-13.
- Grych, J. i Fincham, F. (2001). *Interparental Conflict and child development. Theory, Research and Application*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howes, P.W. i Cicchetti, D. (1993). *A family/relational perspective on matreating families: parallel processes across systems and social policy implications*. A D. Cicchetti i S.L. Toth (eds.): *Child abuse, child development and social policy*. pàgs. 249-300. Noorwood, NJ: Ablex.
- Jimenez, M. (2000). *Las relaciones interpersonales en la infancia*. Màlaga: Aljibe.
- Máiquez, M.L.; Rodrigo, M.J.; Capote, C. i Vermaes, I. (2000). *Aprender en la vida cotidiana. Un programa experiencial para padres*. Madrid: Aprendizaje Visor.
- Marrone, M. (2001). *La teoria del apego. Un enfoque actual*. Madrid: Psimática.
- Massie, H. i Campbell, K. (1983). *The Massie-Campbell Scale of Mother-Infant Attachment Indicators During Stress (AIDS Scale)*. New York: Basic Books.
- Nardone, G.; Giannotti, E. i Rocchi, R. (2003). *Modelos de familia*. Barcelona: Herder.
- Riera, M.A. i Ferrer, M. (2003). Nous programes socioeducatius adreçat a la millora de les relacions parentals en els primers anys de vida. *Educació i Cultura*. (16). pp. 113-125. Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears.
- Rodrigo, M.J.; Máiquez, M.L.; Rodríguez, G. i Martín, J.C. (2005). *El asesoramiento a familias con riesgo psicosocial*. A Monereo, C.; Pozo, J.I. (coords.). *La práctica del asesoramiento educativo a examen*. pàgs.139-152. Barcelona. Graó.
- Rodrigo, M.J. i Palacios, J. (coords.). (1998). *Familia y desarrollo humano*. Madrid: Alianza.
- Satir, V. (2005). *Nuevas relaciones humanas en el núcleo familiar*. Mèxico: Ed.Pax.
- Schaffer, H.R. (1990). *El context socio-familiar en l'educació de l'infant*. Barcelona: Temes d'in-fàn-cia. Associació de Mestres Rosa Sensat.
- Vila, I. (1997). *Entorn social i familiar i intervenció psicopedagògica*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- Vila, I. (1998). *Familia, escuela y comunidad*. Barcelona: Horsori.